

STRANICKÝ ÚKOL: NECHAT SE OBĚSIT

Nemohlo-li být DOZNÁNÍ nejlepším československým filmem, je alespoň nejlepším filmem o Československu. Je to film, o tom, jak jedni komunisté týrali a nechávali věšet jiné komunisty. Je to film o těch, kdo sklonili hlavu do oprátky ve jménu stranické disciplíny.

O DOZNÁNÍ se u nás v uplynulých dvaceti letech psalo jako o kontrarevolučním díle. Jeho uvedení v našich kinech těsně před volbami jako by toto hodnocení potvrdovalo. Jenže režisérem DOZNÁNÍ není nikdo jiný než jeden z nejlépejších tvůrců současné světové kinematografie, ve Francii žijící René Clément napůl ruského původu Constantin Costa-Gavras (nar. 1933), autor tak radikálních filmů, jakými byly Z (1968, s pozadím puče řeckých plukovníků), STAV OBLEŽENÍ (1973, o únosu agenta CIA latinskoamerickou gerillou) nebo NEZVĚSTNÝ (1982, odsuzující nedvojsmyslně zaplacenost amerických špiónážních služeb do fašistického puče v Chile. V poslední jmenovaném snímku, významenaném mj. Zlatou palmou v Cannes,

je také srdce svírající sekvence přelstu hlavního hrdiny (hrál ho Jack Lemmon) do znárodněné, armádou obsazené země; přitom si náš divák mohl vzpomenout na svou vlast, aniž věděl, že už před lety, v DOZNÁNÍ, Costa-Gavras ukázal i srpnové pokoření Československa; je to epilóg, při němž

se v kině slzí a posmrkává. K profilu Costy-Gavrase dodáme, že před dvanácti lety jako producent pomohl chilskému exulantovi Miguelu Littínovi natočit na Kubě, v Mexiku a ve Francii skvělou adaptaci Carpentierova protidiktátorského románu NÁPRAVA DLE METODY, čímž vzniklo další marxistické dílo par excellence. Filmografii Costy-Gavrase připomínám tak obšírně na důkaz toho, že DOZNÁNÍ je kritikou praktického stalinismu vedenou z pozic moderní evropské levice; avšak také právě v západní Evropě vzbudilo na počátku sedmdesátých let obstojný poprask. Vidíme také, že tvorba Costy-Gavrase má jasnou kontinuitu v hněvivém odporu proti totalitě maskované jakoukoli barvou.

I ti diváci, kteří se cítí být o procesu a tzv. protistátním spikreneckém centrem dobře informováni, sledují film s průžitkem žoka. Rekonstruovaný monstrproces totiž překvapí svou do očí bijící divadelností; obžalovaní se pilně hlíší své texty a jejich vyšetřovatelé mají trému jako režiséři ochotná před premiérou; bývalý brněnský tajemník Šting si dovolí groteskní improvizaci se spuštěnými kalhotami a všichni se jeho gagu uvolněně zasmějí. Mučitelé opakovaně apelují na stranickou disciplínu těch, kdo jsou obviněni z piklů proti straně. Kati ujišťují: „Strana potřebuje proces, ne vaše hlavy.“ Míří se na stranické vědomí: „Doznání je nejvyšší forma sebekritiky.“ Vyžadují nadšení: „Musíte do toho dát víc upřímnosti.“ Oběti zase uklidňují hlas vlastního rozumu: „Je lépe se mýlit se stranou než mít pravdu proti ní.“

Kati vědí, že oběti jsou nevinné, a oběti vědí, že to kati vědí. Divadlo. Před kým se hraje, kdo je publikum? Odpověď je zřejmá: Stalin, který si z podřízených kompartij budoval věnec rukojmí, spojený nevinně prolitou krví (srov. Dostojevskij: Běsi). A Gottwald přijal v tomto krvavém tyátru úlohu principála. Costa-Gavras ukazuje porřetý obou vůdců vedle sebe a Stalina přidává v idylických dokumentárních záběrech.

Nevím, kolik u nás ještě zbylo oddaných stalinistů a uctivačů památky K. G., ale myslím, že s nejobedním komunistou i mladší generace začloumá ve filmu předvedená výpověď Gusty Fučíkové, která v inscenovaném procesu přijala roli svědkyně (viz stenografický záznam z procesu, který byl v padesátých letech šířen jako politická brožura). Jistě tomu režisér uchoval kolem postavy Rudolfa Slánského, jehož obličej ve filmu nikdy nespátíme celý; vždy jen torzo ryšavé hlavy.

Skvělá je montážní koncepce scénáristy Jorgeho Sempruna: sledujeme dramatický děj — úvahu, do níž pronikají vize příštích událostí (popravy oběšením, sypání popela popravených na náleď), stejně jako vzpomínky zastupující tříš vědomí a svědomí vypravěče, bývalého náměstka ministra zahraničí Artura Londona. Yves Montand ho ztělesnil znamenitě a stejně mistrně ho do češtiny přemluvil (ve výborném dabingu režiséra Zdenko Sirového) Boris Rösner. Do paměti se zapíše i další postavy, zejm. vyšetřovatel Kohoutek i Simone Signoretová jako Londonova francouzská žena.

V roce vzniku filmového DOZNÁNÍ 1969, natočil v Maďarsku vynikající útěžitčí dílo na podobné téma Péter Bacsó, ovšem v žánru satiry. Je zvláštní, jak tragédie a komedie — DOZNÁNÍ a SVĚDEK — jsou si blízké v absurdních vrcholcích inscenovaných politických procesů. O patnáct let později vznikne film, který dábelskou absurditu stalinových represí odhalí obdobně groteskními momenty pro sovětské publikum — Abuladžeho POKÁNÍ.

Objevil se názor, že DOZNÁNÍ už dnes tolik nevznáší, protože ve světle těžkých odhalení už není zajímavé což, co měli komunisté mezi sebou. Rád bych proto upozornil na ty prvky zobrazené totalitě, které nejsou výsadou jen komunistické praxe: je to pojetí politiky jako divadla, v němž každý dostane roli (třeba jednoho z tisíců stalinistů hlasujících pro rezoluci, aby byl někdo nějak „z vůle lidu“ postižen), je to obratná manipulace etickými kategoriemi, frázemi a nádkami svého druhu sloužícími k hysterické davové hypnóze, je to využití kategorie domněného hříchu k pokořování lidí. Netroufám si předvídat, zda Londonovo DOZNÁNÍ nahradí ve školních osnovách Fučíkovu Reportáž psanou na oprátku. Pokud jde o film Costy-Gavrase, bylo by škoda, kdyby odezněl jen v předvolební kampani, neboť jsme ho získali „na věčné časy“ — autoři ho totiž věnovali obnovenému filmovému a televiznímu svazu FITES. Obávám se však, že už teď ho obchází strašidlo nové oficiální kultury — jinak by přece na filmu, který by měl vidět každý občan našeho státu, nesedělo tak málo diváků...
JAROMÍR BLAŽEJOVSKÝ

15. KVĚTNA

1990

ROVNOST

S. S.